

Juridik som möjlighet – inte hinder

Myndigheters maktövertag leder till orättvisor. Som att människor i ekonomisk utsatthet inte alltid får det stöd de har rätt till. För att råda bot på det startade två erfarna socialarbetare en ideell rättighetsrådgivning.

Artikel i SocialPolitik nr 2 2017

Det runda torget gör Rågsveds centrum lite speciellt. Här ligger Nya Rågsveds Folkets hus, på samma plats som en gång Oasen, den svenska punkrörelsens kärna. Här i Stockholms södra förorter föddes Ebba Grön. I kaféet serveras billiga mackor och kaffe, antagligen funderar besökarna inte särskilt över platsens kulthistoria. En grupp somaliska män, en kvinna med sin man i rullstol. Några unga tjejer med slöja. Det var tufft i Rågsved på Ebba Gröns tid, det är tufft för många här idag också, inte minst ekonomiskt.

Pia Redlund hämtar en plastlåda märkt SER i ett förråd. Hon plockar fram informationslappar på ett antal olika språk. SER står för Social- och ekonomisk rättighetsrådgivning.

– Det behövs, fastän socialtjänst och andra myndigheter är till för att bistå blir det en maktobalans. Vi startade SER för att göra något åt ojämlikheten mellan enskilda och myndigheter, säger Pia.

När avslag till grundläggande behov ges på tveksamma grunder och förmågan att överklaga saknas. Då vill SER vara där och använda juridiken som en möjlighet för den enskilde. Med resultatet att fattiga människor slipper bli vräkta, de får mat på bordet, rätt till färdtjänst och hemtjänst.

– Om de inte får rätt får de i alla fall en större möjlighet att förstå varför ett beslut blev som det blev. Något som i sig ger egenmakt och en känsla av kontroll inför kommande ansökningar, säger Pia Redlund.

Varje torsdag mellan tre och fem kan den som vill träffa rådgivarna här. Det är bara att komma förbi. Och det kostar inget. Under vårterminen utnyttjade 40 personer möjligheten och gjorde totalt 59 besök. 16 rådgivare behövs för att hålla igång verksamheten.

Besökarna möter alltid ett par, en erfaren socialarbetare och en student. Studenterna bidrar med digital kompetens och är à jour med nyheter av olika slag. Kanske kan de också andra språk än svenska, två tredjedelar av dem som vill ha råd har annat modersmål.

– De människor vi träffar är förvånade och tacksamma över att vi finns och vad vi gör. Det blir en häftig ingång för studenterna att ha en så positiv funktion som blivande socialarbetare, säger Pia Redlund.

Erik Reidemar är snart klar socionom. Han jobbar extra på en enhet för barn och unga i en annan stadsdel och har en juristexamen sedan tidigare. Som student förbinder man sig att vara med på en rådgivning i månaden under minst en termin. Erik är inne på fjärde terminen.

– När jag möter folk här ser jag hur många olika kontakter de har och ändå hamnar de mellan olika ansvarsområden. Många upplever att de blir avfärdade. SER gör nytta.

Det var när Pia Redlund föreläste på socionomutbildningen som Erik blev intresserad. Engagemanget i SER är ideellt och Pia försörjer sig som lärare och på olika utrednings- och handledningsuppdrag. Hon har lång erfarenhet av rättighetsfrågor.

– Kombinationen av direkt socialt arbete, påverkansarbete och ett minimum av administration och möten är det sammanhang jag vill vara i.

När Pia Redlund möter socionomstudenter pratar hon om hur man använder juridik som verktyg i socialt arbete.

– Socionomer har en tendens att inte se att de har kompetensen att vara uttolkare av lag, de har inte det självförtroendet.

Men studenter är mer intresserade av juridiken idag.

Studenterna mellan 20 och 35 år lever kvar i hur det var förr.

– De tror att vi har ett heltäckande system, men så har det aldrig någonsin varit, ansvaret har alltid varit delat mellan samhället och individen.

Att prata om rättigheter för personer som söker samhällets stöd 2017 blir automatiskt ett samtal om hur förskjutningen drivs allt längre från samhällsansvar till individansvar, när det gäller bostad, arbete, skola och försörjning. 1990-talskrisen var startpunkten. Idag är det väldigt få myndigheter som bedriver sin verksamhet i generös anda. Individuella bedömningar som skulle kunna gynna den enskilde används inte på det sätt som är möjligt inom lagens ram.

– Det pågår en klassisk stigmatisering av människor. Rätten till arbete har förvandlats till skyldigheten att stå till förfogande för arbete. Men de flesta vill jobba och ha en egen ekonomi. För den som inte kan det ska det nästas in att det är bidrag, och något som är dåligt, säger Pia Redlund.

Retoriken handlar om överutnyttjande och fusk. Det kommer hela tiden uttalanden från politiker om att ställa krav på socialbidragstagare. Pia Redlund är övertygad om att politikerna vet att det ställs hårda krav sedan länge.

– Det är en mängd papper du ska kunna visa upp. Kan du inte det får du avslag trots att du kanske i hög grad är i behov av och borde ha rätt till ekonomiskt bistånd.

Enskilda fall i pressen kan uppröra men den socialpolitiska diskussionen är väldigt tyst, tycker Pia Redlund. Vi går in i ett valår men det här är frågor som inget parti vill lyfta. Hon är besviken över att det som handlar om försörjningsstöd är borttaget ur den [översyn av Socialtjänstlagen](#) som pågår nu.

– Allt hänger ihop. När du kvalificerat dig för ersättning från Försäkringskassan, då vet du att du har den. Har du

försörjningsstöd måste du ansöka varje månad och leva i osäkerhet om du är berättigad eller inte. Det finns inte minsta utrymme att spara ihop en buffert. När det kom många äldre från Bosnien infördes äldreförsörjningsstödet, det handlade om att lyfta bort en större grupp från det behovsprövade individuella kommunala försörjningsstödet.

Pia Redlund är förvånad att inte Sveriges Kommuner och Landsting, SKL, protesterar mer över att de får ta kostnader för arbetslöshet och sjukdom, som egentligen borde hamna på staten. Den gruppen utgör merparten av dem som får försörjningsstöd.

Flera kommuner slår sig för bröstet över att de minskat socialbidragskostnaderna. Men handlar det mer om högre administrativa trösklar och krav som ger avslag, än att människor har lyckats få en egen försörjning?

– Det hänger inte ihop med behoven. Har man behov har man rätt till hjälp. När forskaren Tapio Salonen och Rädda Barnen pratar om barnfattigdom blir de kraftigt kritiserade. Så kommer Folkhälsorapporten och alla blir jätteförvånade över att fattiga i Sverige lever kortare liv än människor med högre materiell standard.

I en organisation där en enhet inom socialtjänsten kan ge boendestöd för att hjälpa en familj att klara tvättstugan, men ekonomiskt bistånd inte kan bevilja pengar till en tvättmaskin som skulle lösa problemet, då har stuprörstänkandet även ekonomiska nackdelar.

Eftermiddagens första besökare dyker upp i Nya Rågsveds Folkets hus. Han har inte varit här förut. Har inga papper eller beslut med sig, bara sin berättelse.

Han får sitta ner i kaféet med Anna Hollander, professor i socialrätt, numera pensionerad, som idag jobbar i par med Jens Lundberg. Jens är erfaren i sitt jobb på socialjouren Södertörn, men idag är hans första gång med SER. Det blir ett långt samtal. Först måste Anna och Jens försöka reda ut vad

som är den viktigaste frågan att ge råd i, bland mannens olika problem. De måste också etablera en relation, få mannens förtroende.

– Många som kommer hit har en lång rad kontakter med olika myndigheter. Det blir snabbt en rad olika beslut som går emot personen och som hakar i och trasslar in. Det kan ta tid att bena ut, säger Anna Hollander.

Direkta stödsamtal ska det heller inte vara fråga om. Men det är lätt att glida in i. En hel del av dagens tid ägnas åt det som i statistiken sedan bokförs som socialt stöd. Många som kommer hit mår inte bra.

– Det är exklusivt med det personliga mötet. Men vi är rådgivare, inte terapeuter. De flesta som kommer har full förståelse för det, säger Pia Redlund.

Idag är det ingen kö av besökare så mannen kan få prata färdigt. Han blev först avvisad när han ville söka ekonomiskt bistånd. Sedan allt blivit värre har han blivit mottagen men nu är hela hans ekonomiska situation körd i botten. Och skulder går ytterst sällan att få försörjningsstöd för. Något som kan vara svårt att förstå.

Anna och Jens uppmanar mannen att be om ett skriftligt beslut på avslag, ta med sig det och komma tillbaka nästa vecka för att rådgivarna ska se om de kan hjälpa till att överklaga. SER går inte in som ombud men kan hjälpa till att rättsligt formulera ett överklagande. Då är det viktigt att det framgår i texten att man har fått hjälp.

– Det kan se konstigt ut om någon som är analfabet helt plötsligt har koll på alla paragrafer. Det kan provocera i onödan, säger Pia Redlund.

För en professionell socialsekreterare som förstår att klienten sökt hjälp av andra som är kunniga kan det vara ett stöd i arbetet. SER:s rådgivare kan ha distans. Förklara beslut och dokument. Rätten att byta socialsekreterare finns inte.

– Många tror att socialsekreterarna bara är taskiga. En kvinna ville överklaga ett beslut från Inspektionen för vård och omsorg, IVO. Vi fick förklara att det inte är möjligt när det gäller beslut från IVO. Att beslutet inte är personligt. När hon fick det klart för sig kunde hon släppa tanken att överklaga och använda energin till annat.

När SER formulerar överklaganden är chansen mycket större att klienten får rätt.

Pia och Jens tar emot nästa besökare. Även hen med en komplicerad berättelse med många turer och inblandade. Fysisk sjukdom som leder till psykiska problem, kanske på grund av oro för ekonomi och hela livssituationen. Generell information från Försäkringskassan, som när det görs en individuell prövning inte stämmer. En klient som agerar utifrån det hen fått höra, säljer av saker och gör sig av med alla besparingar. Så är allt på fel spår. När inga marginaler finns handlar det om daglig överlevnad.

Den som är helt utan pengar kan söka om nödbistånd för till exempel mat, medicin och boendekostnad, det går att göra ny ansökan varje dag. Att vända sig akut till socialjouren kan göra den sökandes situation tydligare. Det här är råd som SER kan ge.

När tiden är slut samlas de fyra för eftersnack. I en loggbok dokumenteras dagens besök anonymiserat. Frågeställningarna, problemen och vad de sökande fått för råd ska framgå för dem som sitter här nästa vecka.

– Och vad vi ska tänka på om någon kommer tillbaka. Det är inte ovanligt att vi ber dem ta med beslut och komma nästa gång.

Dagens besökare hade båda önskat att en rådgivare följde med som ombud i kontakten med socialtjänsten eller Försäkringskassan.

– I en framtid skulle det kunna vara möjligt, det finns ett

behov. Men då måste vi nog hitta en finansiering. Nu vill vi först bygga vår organisation hållbar där vi är oberoende av pengar, men beroende av socialarbetares vilja att ideellt ge av sin tid och sin kunskap. Ett första steg är att vi gärna vill öppna en rådgivning till på en annan plats i Stockholm. Då måste vi vara fler rådgivare, säger Pia Redlund.

Rådgivarna gör sällskap på tunnelbanan mot stan. Från perrongen får de en sista blick ner över Rågsveds lilla torg och höghusen som tornar upp sig i skymningen. Professorn i socialrätt Anna Hollander kan inte riktigt sluta tänka på socialtjänstens otillgänglighet. Den blev så tydlig i mötet med mannen som sökt hjälp i ett tidigt skede men inte blivit mottagen.

– Alla måste få en chans att förklara sin situation. Att avfärda någon som kanske inte kan språket eller har svårt att tala för sig bara på telefon, det är hemskt. Man måste i alla fall få komma på besök.

Text: Anna Fredriksson

Bild: Michael Silkesjö

Läs mer

sersverige.org

Läs också om

[Musketörerna i Rågsved](#), en ideell organisation som arbetar tillsammans med personer som är eller varit i utanförskap, hemlöshet och någon form av beroendeproblematik.